

ИСТОРИЈСКЕ И ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ОДНОСА МИТА И
КЊИЖЕВНОСТИ

Ана Марковић¹

Сажетак: У овом раду се приказује преглед значајнијих митолошких, антрополошких, етнолошких, социолошких, филозофских, психолошких теорија и система, као и оних митолога чија су истраживања потврдила дубоко садејство књижевности и митологије. У другом делу рада, аутор се бави истраживањем модела и могућих начина проучавања поступка митологизације, као и начина на који мит, митски мотиви и структуре, утичу на структуру, композицију и наративну технику, на израз и мисаону оријентацију прозног текста.

Кључне речи: књижевност, мит, теорија, историја, митологизација

МИТ КАО СИМБОЛ, СТРУКТУРА И ПОГЛЕД НА СВЕТ

У оквиру културне историје човечанства о миту је створена општа представа као о форми која која историјски и логички претходи развијенијим облицима људске свести, која се потпуније и адекватније остварила у областима религије, филозофије, уметности, науке. Међутим, и после периода у коме доминира синкретизам митског мишљења, мит наставља да живи "испод површине ових, виших културних творевина", а његов положај бива детерминисан сталним антагонизмом двеју тенденција - демитологизма у коме је мит сведен на сујеверје или обману, наивни архаички начин објашњења света (просветитељство, реализам) и ремитологизма, у коме ће доћи до позитивног односа према миту, до његове естетизације у романтизму и нарочитог истицања у психоанализи, филозофији Шелинга, Ничеа, Вагнера, Бергсона, као и до правог апологетског односа према миту код симболиста.

¹ ana@vaspks.edu.rs

Питање односа књижевности и мита није нимало једноставно и наметнуло се још у временима када отпочиње и само расуђивање о књижевности и о њему су, приступајући са различитих аспеката, говорили већ Платон и Аристотел, будући да је књижевност њиховог времена углавном била базирана на митској грађи.

Историјски посматрано, присутност и експлицитност мита у књижевности постепено се смањивала, а такозвани “непремештени мит” који се махом бави боговима и злодусима постепено се “премештао у људском смеру” препуштао место књижевној тенденцији (коју Фрај назива романтичарском) сугерисања имплицитних митских образаца. (Фрај, 1979, 160) Тако се у књижевности уместо чистих митова, у чијој основи су метафорична поистовећивања (сунце-бог, стабло-бог), јављају поступци који мит сугеришу разним облицима поређења: аналогичном, значајном асоцијацијом, случајним попутним сликама, коинцидентним сликама, којима се више не стварају одређене метафоре већ извесна митска атмосфера.

Дакле, после периода античке књижевности која је сва прожета митологијом и митском космологијом и средњовековне књижевности у којој такође доминира извесни митологизам у виду хришћанске религијске митологије, мит наставља да живи у књижевности и уметности као “ниво” или “фрагмент”. (Мелетински, 1983, 156)

Чињеница да је у новијој књижевности мит присутан у виду неке врсте имплицитног, фрагментарног и метафоричног митологизма, као и чињеница да многи писци у својим делима несвесно митологизују, још више усложњава проблем и изучавање односа мита и књижевности.

Осим тога, посматрано са теоријског аспекта, хетерогеност литературе која се тиче мита, мита и уметности, мита и књижевности, готово да и не дозвољава да се изведу начела, принципи и методе који би послужили као чврста полазишта при анализама, и који би пружили образац за дефинисање и тумачење поступка митологизације у књижевности, или евентуално конституисање једне целовите поетике митологизовања. Овоме доприноси и вишезначност самог појма “мит”, која је тумачења водила у различитим, често и супротним смеровима, али и чињеница да се књижевно-теоријска разматрања мита често нису могла јасно дистанцирати од области савремене мисли које су у миту виделе битан предмет својих истраживања: етнологије, антропологије, психологије, филозофије, социологије. Са друге стране, многа од ових истраживања била су веома подстицајна за науку о књижевности, тако што су управо њихови резултати потврдили дубоко садејство књижевности и митологије.

Различити приступи problemu односа мита и књижевности
(феноменолошки, психоаналитички, структуралистички,
ритуално-митолошки)

Од великог значаја за проблем односа мита и књижевности био је ритуализам Џејмса Фрејзера, Бронислава Малиновског, логички симболизам Ернста Касирера, затим достигнућа психоанализе, пре свега Јунгова психологија архетипова, истраживања руских фолклориста, нарочито Олге Фрајденберг, "митолошки ритуализам" Нортропа Фраја, Леви-Стросова структурна анализа, као и Елијадеова истраживања одлика митског времена, као и митских принципа мишљења уопште.

Капитално Фрејзерово дело *Златна грана* је нека врста темеља модерном приступу problemu односа мита и књижевности јер су "обреди и митови које је он описао привукли пажњу не само етнолога него и писача, захваљујући драматичној проблематици људске патње као пута ка смрти и обнављању, сличности међу човековим животом и природом, и цикличности, која одговара представи о вечном кружном кретању у природи и људском животу." (Мелетински, 1983, 34) Описујући митове о Дијани, Адонису, Озирису, Деметри и Персефони, он се труди да открије „првобитно језгро мита који се у каснијим вековима појављује преображен“, као и процесе оживљавања једног истог митског мотива у разним митологијама (грчкој, египатској, сиријској...) чиме се митском мотиву обезбеђује типичност и универзалност, као и могућност за књижевно-уметничка уопштавања.

Касирер у својој феноменологији културе поистовећује структуру језичког сазнања на стадијуму стварања речи са митотворном свешћу, тиме што сматра да сви процеси духовног обликовања (језик, мит, уметност) нису прости одрази постојеће стварности већ морају, да би је приказали, да установе сопствени свет симбола. (Касирер, 2003, 24) Он сматра да мит, језик и уметност као симболичне форме имају законе који су другачији од закона физичког света и исте унутрашње духовне принципе, као и исту функцију опојмљивања искуства. (Касирер, 2003, 35) Он идентификује мит и језик тако што сматра да су они два изданка истог импулса симболичког обликовања, који избијају из истог чина духовне прераде. Основна духовна спона између мита и језика јесте исти облик духовног схватања односно метафорично мишљење.

Схватање мита као метафоре веома је често у радовима познатих митолога, пре свега Нортропа Фраја, Олге Фрајденберг и датира још од Викове концепције да је свака метафора „мала причица“, односно мит настао тако што су „први песници“ „предметима подарили бит живих

твари". (Вико, 1982, 162) Анализирајући теорије совјетске науке о митотворству Мелетински наводи схватања А. А. Потербње који је указао на идентификацију метафоричности језика и метафоричке природе мита управо захваљујући томе што у језику, у доба његовог обликовања нису владала апстрактна, већ конкретна значења, „а уједно и несвесно метафоричка“. (Мелетински, 1983, 125) Слично, Олга Фрајденберг, тврди да „у првобитном мишљењу, „слика је репродуковала само спољашњу страну предмета, оно што је било видљиво и осетно, а будући да су митолошке представе могле бити само сликовне, једино су оне могле образовати конкретну предметност карактеристичну за песништво. (Фрајденберг, б.г, 32)

Посебан допринос изучавању односа мита и књижевности пружили су психоаналитичари (Фројд, Адлер, Јунг), који се у својим истраживањима функционисања психе, посебно њеног несвесног дела, такође дотичу митологије, изједначавајући механизне несвесног са принципима митолошког поимања стварности - опажајног, чулног, инстинктивног, ванрационалног. Психоаналитичко истраживање афективних стања, снова, маште, и производа уобразиље уопште, елемената сродних митовима, умногоме је одредило токове истраживања и заснивања поетике митологизовања.

У овом смислу, најзначајнија су Јунгова открића о архетиповима, који представљају матрицу инстинктивног понашања (Јунг, 2003, 54) и који се преносе наслеђивањем, а чији је мит посебан израз. (Јунг, 2003, 14) У својој концепцији он изједначава мит и архетип тако што митолошке мотиве због њихове прототипске природе назива архетиповима. (Јунг, 2003, 71) Основни изједначавајући фактор мита и књижевности у Јунговој психологији јесте такозвана креативна фантазија у којој су примордијалне слике учињене видљивим и у којима архетипови добијају „специфичну примену”.² У овом смислу веома је важно и Јунгово гледиште да постоји толико много архетипова колико има типичних ситуација у животу и да је бескрајно понављање ова искуства утиснуло у психичку конституцију, не у форми слика које би биле испуњене неким садржајем, већ као форме без садржаја, које представљају само могућност одређеног типа схватања и поступања.

Наиме, оно је врло блиско Аристотеловом схватању по којем су приказани догађаји и ситуације у једном књижевном делу, не истинити, већ могући по законима нужности и вероватности, као и структуралистичком поимању књижевног дела које подразумева

² Примордијална слика се односи на оно несвесно а наследно у људском бићу, она је „специфична људска форма коју имају човекове активности, својствена целој врсти”

постојање макроструктура тј. дубоких текстуалних структура, које леже испод променљиве, отворене “површине” дела (Миоциновић, 1981, 20), као и да се испод бескрајне разноликости повести може открити мали број односа између појмова који су много општији него што су ликови и радње и које називају актантама. (Иберсфилд, 1982, 46)

Ово нас приближава и схватањима мита Клод-Леви Строса из којих проистиче да за разумевање митова нису важни садржаји које мит изриче узет сам за себе, већ су важни односи унутар којих се успоставља поједини мит као избор из тзв. парадигматског низа свих митова. (Солар, 1981, 232) Он вредност мита сагледава у чињеници да догађаји које мит описује, а за које се сматра да су се десили у неком прошлом времену образују једну трајну структуру која се “једновремено односи на прошлост, садашњост и будућност”. (Строс, 1972, 244) У својој структуралној анализи мита односно у покушају синхронијског сагледавања митова у свим његовим (дијахронијским) варијантама, он мит разбија на његове саставне “пакете релација” и тако успоставља основну структуру појединих митова у којој различити мотиви могу пронаћи место, али који не мењају саму структуру мита. Ова његова анализа веома је блиска Проповом свођењу бајковних ентитета на улоге и функције, и биће веома подстицајна за успостављање структуралистичког метода у науци о књижевности, то јест схватању књижевног дела као структуре.

Од нарочитог значаја за изучавање односа књижевност-мит јесу етнолошка истраживања под чијим утицајем се у науци о књижевности развила ритуално-митолошка школа а чији су главни представници, под вођством Нортропа Фраја, покушали да, на различитим нивоима, укину разлике и доведу до апсолутног зближавања књижевности и мита. У *Анатомији критике* Нортроп Фрај мит назива уметношћу имплицитне метафоричке истовестности, у чијој основи су метафоричка поистовећења, а који је касније губио ту дословност значења, „премештањем у људском смеру“, и конвенционализовањем садржаја у идеализованом смеру. (Фрај, 1979, 157)

Средишње начело премештања јесте да оно што се у миту може метафорички поистоветити, у даљем развоју уметности, у „романси“, и „реалистичком модусу“, може бити повезано једино неким обликом поређења: аналогijом, значајном асоцијацијом, случајним или коинцидентним сликама. Дакле, ако кажемо сунце је бог или стабло је бог, у миту имамо однос идентификације субјекта и објекта, сунце односно стабло је заиста бог, тако да добијамо „дословну метафору“ сунце-бог или стабло-бог, чија би трансформација у каснијем развоју

уметности подразумевала представљање особе која је значајно или случајно повезана са сунцем или дрвећем. Према Фрају, овај квалитет мита почива у чињеници да је свет митских слика свет „посвемашње метафоре у којем је све потенцијално истовјетно са свим, као да је садржано у једном једином бесконачном скупу“. (Фрај, 1979, 156)

Штавише, Нортроп Фрај у миту види еквивалент самом приповедању и истиче генетичку условљеност литерарних образаца митом. Изједначавајући с једне стране мит и ритуал, а с друге мит и архетип, он врши и потпуно приближавање књижевности и мита. Он тврди да су структурна начела књижевности у тако тесној вези са митологијом, као што су структурна начела сликарства везана за геометрију, да су архетипови заправо граматика књижевног текста, односно да је митологија граматика књижевних архетипова. Осим тога, Нортроп Фрај из своје ритуалистичке перцепције закључује да књижевност потпуно опонаша природне циклусе, истичући еквивалентност четири фазе у животу природе са четири књижевне врсте: комедију назива митом пролећа, романсу (то јест витешки роман) митом лета, трагедију митом јесени, а сатиру митом зиме. (Фрај, 1979, 156)

Дакле, Нортроп Фрај приближава књижевност и митологију, наглашавајући ритуалистички и архетипски карактер оба система.

И многи други представници митске критике, попут Едгара Хајмана и Мод Боткин, истичу митску условљеност књижевних дела његовом ритуалном и емоционално-психолошком структуром; Хенри Миреј идентификује мит и књижевност укидајући разлике између њихових естетичких функција, док Ричард Чејз сматра да су мит и литература исти естетски феномени, што изводи из идентификације естетске активности са магијском моћи. (Мелетински, 1972, 816-836)

МИТ У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

Приликом проучавања односа мита и књижевног дела неопходно је имати на уму чињеницу да је реч о двома прилично аутономним појавама које се не могу у потпуности поистовећивати. У књижевном делу се могу појавити неке особине мита као присутни, сродни или подударни елементи, али ту не може бити речи о подударности читавих целина. (Тања Крагујевић, 1976, 11). Јер мит као „једноставна форма“ јесте пре свега плод колективног стваралаштва, док књижевно дело носи печат индивидуалног аутора који може посегнути за митским елементима на различитим нивоима структуре дела, али никад не може

бити творац мита као „предања у које се верује, као израза колективних представа наивних људи“.

Сумирајући резултате истраживања бројних изучавалаца мита, однос мита и књижевности могуће је проучавати на основу њихове заједничке метафоричке и симболичке природе, као и на основу „изузетне улоге мита у развоју уметности речи“. Осим тога, пресудан фактор за настајање и рецепцију оба ова феномена јесте делатност уобразиље (и један и други настају у машти) и активирање архетипских потенцијала мишљења који омогућавају и комуникацију, преношење, као и међусобну условљеност њихових симболичких и сликовних материјала. Поред слика и симбола које спадају у домен семантичких подударности, архетипски квалитет трајних људских особина и ситуација доводи и до извесних структурних сличности између митова и појединих књижевних дела. Она се пре свега огледа у поштовању начела „бинарне логике“ која подразумева постојање полова и тежњу ка фундаменталном разрешавању антиномија: сукоб завађених племена, сукоб оца и сина, сукоб јунака и заједнице у којој живи, сукоб јунака са натприродним бићима и мрачним силама, и многи други.

У најкраћем, приликом проучавања могућности примене поступака митологизма у књижевности треба рачунати са генетичким, семантичким, структурним или симболичким сродностима између мита и појединачног књижевног дела.

Најобухватније истраживање присуства мита у књижевности извршио је Елеазар Мелетински, који је на неки начин поставио темеље изучавању узајамног дејства књижевности и митологије. Ово међудејство он терминолошки одређује као поетику митологизације, то јест митологизам, који према његовом схватању означава и оруђе уметничког организовања грађе и одређени поглед на свет, начин изражавања вечних психичких исходишта или постојаних националних културних образаца. Иако Мелетински своју анализу посвећује разним видовима митологизације код писаца западноевропске књижевне традиције, он је свестан чињенице да се митологизам 20-тих и 30-тих година 20. века јавља и у оним земљама чија је културно-историјска ситуација таква да у миту и фолклору виде средство за очување националног, културног и духовног интегритета. Такав случај је и са српском модерном књижевношћу. Међу писцима који се истичу тежњом за повезивањем модернистичког приповедања са митолошко-фолклорном традицијом, тежњом да на површину извуку архетипске потенцијале мишљења и формирају посебан вид модерности који се огледа у поновном доживљавању изворног духа, чиме врше

специфичну митопоетизацију стварности, посебно место припада Бориславу Пекићу, Растку Петровићу, Момчилу Настасијевићу, Миодрагу Булатовићу, Слободану Џунићу...

Да би се на адекватан и целовит начин могло приступити анализи коришћења митолошких елемената у делу једног књижевног аутора потребно је осврнути се на опште и специфичне законитости митског које су установили бројни изучаваоци мита (етнолози, антрополози, социолози, психоаналитичари), а које налазимо у том делу. Полазни став је да се о митском у појединачним књижевним делима може говорити тек када се изврши јасна систематизација и типологија оних митских образаца и модела које писац свесно или несвесно имплементира у своја дела.

Међутим, треба показати на који начин мит односно митски мотиви и структуре, утичу на структуру, композицију и наративну технику, на израз и мисаону оријентацију прозног текста.

У књижевној концепцији можемо уочити оне карактеристике које се у истраживањима изучавалаца мита попут Бронислава Малиновског, Ернста Касирера, Мирче Елијадеа, Лисјен-Леви Брила дефинишу као специфични, логички и психички механизми митског мишљења. Ови обрасци митолошког схватања стварности у делима писаца који свесно или несвесно митологизују функционишу као обрасци и модели на чијој подлози они граде свет својих прозних творевина. То су пре свега: специфично схватање каузалитета који подразумева да су узроци свега само оруђа у служби тајанствених, мистичних сила; концепција цикличног, линеарног времена које се разликује од хронолошког, искуственог, историјског времена. Оно је квалитативно сасвим другачије, посвећено време, „истодобно и првотно и бесконачно повративо“ (Елијаде 1970, 21); анимистичко веровање које је углавном је систематизовано у три групе представа: у једној су представе бића, духова који су настањени у природи (биљке, животиње, минерали), у другој представе духовних бића у смислу творца света, учитеља рода, проналазача, у трећој представе о покојницима који после смрти утичу на људе што почива на уверењу да душе умрлих предака узимају људско или животињско обличе и настављају да на повољан или неповољан начин утичу на живе; свепрожимајући, пантеистички дух; осећај свејединства; детерминисаност или митска нужност- овај аспект митског мишљења односи се на оне митске мотиве детерминисаности човекове акције добром или рђавом коби, пророчанством, уроком, наследним грехом и давним неделом које треба окајати или

тајанственим силама, па се појединцу практично одузима право на слободан чин избора који је заправо у колизији са феноменом митске нужности; есхатолошке представе - апокалиптичне визије у виду потопа, пожара, епидемија или Божијег уништавања човечанства, општег разарања које прети колективу или појединцу стално су присутне у митолошком систему мишљења; повратак почетку и савршенство почетка – враћање праисконском времену што „наставља да утиче на свет и судбину људи”. То је посебно раздобље прастварања, митско време, пра-време, „почетно”, „прво” доба, које претходи почетку одбројавања искуственог времена. (Мелетински, 1983, 174-175); неиздиференцирана митска свест коју одликује немогућност успостављања граница између оностране и оностране стварности, између живота и смрти, јаве и сна, човека и животиње, човека и заједнице, заједнице и човечанства, знака и узрока.

Поштовање ових специфичних законитости митског мишљења условљава и посебан тип приповедачког поступка који се у обликовању приче, мотива и јунака везује за опште представе о архаичном човеку, и који као такав мора прихватити принципе сасвим посебне логике која повезује збивања несамерљива рационалним знањем и свакидашњим искуством. Ово доводи и до неких специфичности у техници приповедања које су сагласне са принципима такозване митске приче: митски говор - недискурзивни говор који није инструмент мишљења, преношења и доказивања мисли, већ одраз непојамне суштине коју не покреће логика и коју речи могу тек делимично обухватити (Крагујевић, 1976, 13). Затим приповедање у коме доминира радња а не дескрипција и рефлексивност. Приповедач не описује, не објашњава, што се може објаснити као покушај да се обухвати сам корен збивања што је конститутивно обележје митског; Укидање хронолошког следа догађаја и примена нереалистичке мотивације са изразитом митолошком, религиозном и фантастичном компонентом; Мотивска доминација секундарних митских елемената преузетих из народне традиције и фолклора.

МИТОЛОГИЗАМ У САВРЕМЕНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Оно што пружа нарочити легитимитет, па чак и неку врсту потребе за митологизацијом у савременој књижевности, па и у српској књижевности 20. века, јесте чињеница да целокупна култура и уопште свеколика човекова духовна делатност почива на закону симболизације чија се схема као какав образац актуелизује у свакој причи и у свакој причи одражава, па су „тако и варијанте мита заправо варијанте актуелизације одређеног обрасца“ (Кордић, 1987, 77). Овакво схватање потиче од Лаканових запажања која полазе од чињенице да је симбол заправо сама структура људске мисли (наведено према Кордић, 1987, 77) што води ка „неопходности симболизације свих бивстава, свих ствари и свих судбина“ (наведено према Кордић, 1987, 78), која увек остаје у суштини свих ствари мењајући само облике, у зависности од промене одређених околности. Као најбољу илустрацију за поткрепљење ових својих тврдњи Лакан узима управо митове пошто се у њима „врата бивству отварају са сваком варијантом приче, ...и оно опстаје и након завршетка културе митског обрасца“, јер се потреба за митом, потреба за целином бивства, јавља и у немитским културама. То значи да схема митске симболизације „не познаје знаке старости света, те да су врата бивству (у миту) увек широм отворена“ (наведено према Кордић, 1987, 78). Овакво схватање у сагласности је са дефиницијом Мирче Елијадеа који под митом подразумева „динамички систем симбола, архетипова и схема, динамички систем који на подстицај једне схеме тежи да се претвори у причу“.

Осим ове симболичке функције мита која подразумева постојање мита као динамичког симболичког система сачињеног од архетипова, митских мотива и образаца која отварају врата апсолуту, вечно живим праисходиштима, и обезбеђују непрекинути ток бивства, поетици митологизације двадесетог века као особеном начину уметничког организовања грађе на специфичан начин доприноси и посебан квалитетет саме митолошке грађе, на којој великим делом почивају анализирани текстови, а која је пре свега садржана у такозваним митологемама – познатим причама чија је основна одлика подложност даљој обради, али и вечито враћање почетку, тачније светом, снажном времену почетка, када је свет био „сат пун меда“. Зато се потреба за непосредним коришћењем митолошке грађе у уметничким делима нарочито јавља у оним временима и оним културама које теже ка

превладавању свих духовних механизма што прете духовној пропасти једног доба, једне традиције, као и појединца смештеног у њој.

Тако је са становишта спољашњег приступа делима многих аутора који у својим делима свесно или несвесно митологизују (Томас Ман, Џемс Џојс, Кафка, Момчило Настасијевић, Растко Петровић) њихов модернистички митологизам био на неки начин изазван таквим претњама и кризама, било да су се оне јављале у виду фашизма и страха од распада постојећег друштвеног поретка, позитивистичког и прагматичког духа европског историцизма (Томас Ман, Растко Петровић); билу у виду западноевропског рационализма и техницизма који су водили усамљености човека савремене цивилизације, угроженог и прегаженог цивилизацијским ходом и одрођивањем од националне културне традиције (Џемс Џојс, Момчило Настасијевић).

Што се тиче иманентног приступа њиховим делима, повратак миту значио је повратак првобитном духовном интегритету, тако да се поступак митологизације ових аутора показује као најадекватније оруђе за покушај досезања апсолута, божанског јединства, времена изгубљеног јединства рода и духа колективитета народа, духа кроз који „проговара сам искон, места где се човек још духом није отцепио од земље, животиње, биљке“, од самог Бога. Користећи се динамичком и преображајном моћи митолошке грађе, техником и структуром мита, они су указали на могућности сталног стварања нових структура према митском моделу, и то на свим нивоима прозне структуре: и на нивоу преношења митских садржаја, затим реконструкције појединачних митова или њихових специфичних елемената, или на нивоу стварања дела по узору на митске структуре. Тако је на основу структуралистичко-семантичких анализа дела ових аутора могуће извршити и неку врсту систематизације одређених утицаја митских елемената на феномен уметничког дела и промена које је дејство мита изазвало у структурно-семантичким слојевима књижевног текста. Из анализе њихових капиталних прозних осварења *Уликс*, *Јосиф и његова браћа*, *Тамни вилајет*, *Бурлеска господина Перуна*, *бога грома*, уочава се могућност имплементације митских модела на следећим нивоима текста:

- мит као организациони принцип дубинске структуре књижевног текста, и то као битан чинилац актанцијалне структуре или као основ парадигматског устројства свих елемената дела, али и као кохезиони чинилац синтагматских секвенци текста;

- мит као кључни чинилац композиционе организације текста, као основно или допунско средство сижејног обликовања дела;

-мит као тематско-мотивациони фактор, видљив и на нивоу површинске структуре дела али и као елеменат који није емпиријски евидентан већ као архетипски образац који усмерава догађаје према утврђеним „законитостима“ колективно несвесног.

Све ово доводи до промене на многим структуралним и семантичким слојевима дела, до преобликовања, па и до рушења традиционално схваћених елемената дела. То се пре свега односи на схватање времена, које се разликује од хронолошког, искуственог, историјског времена. Ово време је митско, циклично, повративо време које има унутрашњу дужину, али у њему нема напретка, оно је „увек понављани круг једноликих промена“ и које као такво омогућава враћање времену светих почетака „што наставља да утиче на свет и судбину људи“. Овакво схватање времена узрокује и специфично схватање каузалитета односно мотивисаност радње „митолошким кодним системом“ а не узрочно-последичним везама међу догађајима којима се приписује искључиво мистично порекло, и који се тумаче као последица деловања мистичних, тајанствених сила из чега произлази и нарочита концепција ликова. Наиме, уобличавање јунака везује се за опште представе о архаичном човеку и јунаци се управљају према митско-религијским вредностима, а ово уобличавање јунака подређено је још једној врло важној одлици мита – детерминисаности јединке, закону нужности који влада митским светом а који подразумева да је људско делање већ унапред одређено деловањем тајанствених сила, „добром или рђавом коби“, „наследним грехом“, „неким грехом и кривицом предака“.

Осим тога, митски синкретизам мишљења који се састоји од укидања граница између оностраног и ононостраног света, материјалног и духовног, људи, животиња, биљака и предмета уноси у ова дела свепрожимајући, пантеистички дух, осећај свејединства који у себи носи клицу анимистичког доживљаја стварности која је још на „митском извору уланчила све живо и мртво у један бескрајни и вечни ланац живота“, природу пројектовала као станиште невидљивих, али врло активних духовних сила, и светлих, соларних, и тамних, мрачних, хтонских. Тако читава стварност приказаних светова, прожета мистичним осећањем јединства живог и мртвог, органског и неорганског, природног и натприродног, омогућава приповедачима да управо митом докуче оне непознате, мистериозне, скривене, тајанствене силе, „један реалитет непознате природе, замишљене иза границе видљивог, рационално схватљивог и чулно опипљивог света“. На тај начин они се приближавају недохватном, недокучивом Апсолуту

као највишем степену бића, као стварности нечег већег и вишег, постојећег а невидљивог, који се крије у ирационалним слојевима људске свести, Апсолуту као интегралној целини која собом обухвата све постојеће, кријући у себи смисао свега, Апсолуту као праоснови бића која се стално изнова открива.

ЛИТЕРАТУРА:

- Фрај Н. (1979). *Анатомија критике*. Загреб: Напријед,
 Мелетински, Е.М. (1972). Митолошке теорије XX века на западу.
Дело, 7
 Мелетински, Е.М. (1983). *Поетика мита*. Београд: Нолит
 Касирер, Е. (1985). *Митско мишљење*. Филозофија симболичких
 облика II. Нови Сад
 Касирер, Е. (2003). *Мит и језик*. Нови Сад: Издавачка
 књижарница Зорана Стојановића
 Елијаде, М. (1970). *Мит и збиља*. Загреб: Матица хрватска
 Вико, Ђ. Б. (1982) *Начела нове знаности*. Загреб: Напријед
 Јунг, К.Г. (2003). *Архетипови и колективно несвесно*. Београд:
 Атос
 Фрајденберг, О. (б.г.). *Мит и античка књижевност*. Београд:
 Просвета
 Иберсфилд, Е. (1982). *Читање позоришта*. Београд: Нолит
 Строс, К. Л (1972). *Структура митова*. Дело, 3
 Кулишић Шпиро (1998). *Српски митолошки речник*. Београд:
 САНУ
 Глушчевић, З. (1987). Значај мита за савремену литературу.
Уметност и мит. Београд: Књижевне новине
 Кордић, Р. (1987). *Мит и шема симболизације*. Уметност и мит.
 Београд : Књижевне новине
 Петровић, С. (1994). *Увод у културу Срба*. Ниш: Просвета
 Крагујевић, Т. (1976). *Митско у Настасијевићевом дел* . Београд:
 Солар, М. (1981). *Теорија књижевности*. Загреб: Школска књига

HISTORICAL AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MYTH AND LITERATURE

Summary: This paper provides an overview of major mythological, anthropological, ethnological, sociological, philosophical and psychological theories and systems, as well as mythologists whose investigations attest to deep interconnectedness between literature and mythology. In the second part of the paper, the author investigates models and possible modes of studying the procedure of mythologisation, as well as the manner in which myth, mythical motives and structures affect structure, composition and narrative technique, as well as the expression and conceptual orientation of a prose text.

Key terms: literature, myth, theory, history, mythologisation